

Олексій Валерійович Геселев

*Кандидат юридичних наук, завідувач сектору законодавчого забезпечення державної політики у сфері національної безпеки
Дослідницької служби Верховної Ради України*

ORCID: 0000-0002-8961-0635, e-mail: geselev.aleks@gmail.com

**Проблемні питання законодавчого забезпечення
легалізації трофейної зброї та бойових припасів
в умовах правового режиму воєнного стану**

Стаття присвячена аналізу особливостей впровадження у період воєнного стану правового механізму легалізації вогнепальної трофейної зброї, яка перебуває у громадян України внаслідок ведення бойових дій. З цією метою досліджено чинне законодавство України, існуюча міжнародна практика, норми міжнародного гуманітарного права та законодавство деяких зарубіжних країн, які стикались із проблемою наявності необлікованої зброї у цивільних осіб внаслідок військових конфліктів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; вогнепальна трофейна зброя; бойові припаси; цивільна вогнепальна зброя; правовий статус знайденої вогнепальної зброї; вилучення та облік вогнепальної зброї; воєнний стан; умови ведення бойових дій.

Постановка проблеми. Загальна заборона щодо володіння вогнепальною зброєю та боєприпасами цивільними особами-громадянами України на даний час обумовлена положеннями частини першої статті 263 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*), якими встановлено кримінальну відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу [1].

Водночас, із початком активної широкомасштабної агресії російської федерації (далі — *рф*) проти України актуалізувалася проблема правової кваліфікації та наявності підстав притягнення до відповідальності за незаконне поводження (володіння, носіння, зберігання, використання) з вогнепальною зброєю та бойовими припасами, насамперед, у випадках знайдення такої зброї й боєприпасів, їх отримання

під час та в районі ведення бойових дій тощо. У перші дні вторгнення в Україну, як повідомляв на той час Голова Національної поліції України Ігор Клименко, «...поліція видала близько 18 тисяч одиниць зброї, яка була належним чином облікована, однак поряд із такою зброєю громадяни почали використовувати як трофейну зброю, так і зброю невідомого походження» [2].

Нові неврегульовані законом обставини, що виникають у зв'язку із застосуванням вогнепальної зброї у ситуації відсічі збройній агресії росії, вимагають внесення певних коректив і у відповідну правозастосовну практику. Незважаючи на це, на даний час належна правова регламентація зазначених випадків відсутня, зберігання та використання громадянами України вогнепальної зброї й бойових припасів «невідомого походження», знайдених у зоні бойових дій, відібраних у ворога, трофейних тощо, наразі фактично залишається поза правовим полем. Відсутність необхідного законодавчого механізму вилучення та надання такій зброї легального статусу, можливість її свавільного безконтрольного зберігання та використання дестабілізує й без того доволі хитку ситуацію у багатьох регіонах, передусім наближених до зони бойових дій, негативно впливає на стан протидії злочинності та забезпечення громадського порядку як одного з основних складових компонентів національної безпеки у цілому. Окрім того, правова невизначеність у вказаних питаннях безумовно сприяє збільшенню рівня злочинності, особливо організованої, вчиненню тяжких і особливо тяжких злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі на даний час фактично відсутні дослідження, безпосередньо присвячені проблемам легалізації трофейної зброї, а також правового регулювання поводження із захопленою, знайденою або в інший спосіб отриманою цивільними особами вогнепальною зброєю та боєприпасами у зв'язку з веденням бойових дій та відсіччю військової агресії російської федерації. Питання щодо законодавчого механізму вилучення, обліку, володіння, зберігання та можливості використання зазначеної вогнепальної зброї та боєприпасів цивільними особами, незважаючи на їх суспільну значущість та актуальність, поки що перебувають поза увагою відповідних системних наукових розробок.

Наявні наукові публікації головним чином стосуються аналізу проблем правової регламентації цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні у внутрішньому та міжнародному контекстах, або перспектив та проблем вільного володіння, зберігання та розпорядження вогнепальною зброєю, передусім короткоствольною, цивільними особами.

Зокрема, проблемам та перспективам правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні присвячено роботу В. Літошко [3, с. 36—41]. Правові аспекти запобігання незаконному обігу зброї в Україні досліджували О. Брисковська та В. Пустовий [4, с. 692—698]. С. Діденко, А. Грінь, С. Попов аналізували сучасний стан, перспективи та особливості адміністративно-правового регулювання обігу вогнепальної

зброї в Україні [5, с. 266—271]. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті відповідних директив Європейського парламенту і Ради ЄС розглядалися Т. Шумейко [6, с. 63—68]. Аналогічні питання також змістовно досліджувалися В. Арешонковим, Б. Драп'ятим, О. Дроздом, О. Косицею, О. Соколовим, Д. Ткачовим, І. Шруб та ін.

Мета дослідження. Аналіз норм чинного законодавства України та деяких зарубіжних країн, а також проблем правозастосовної діяльності у сфері обігу та обліку вогнепальної зброї під час правового режиму воєнного стану. Правове обґрунтування визначення та порядку легалізації (надання законного статусу) трофейної, знайденої та іншій вогнепальній зброї та боєприпасів «невідомого походження», отриманих цивільними особами-громадянами України у зв'язку з проведенням бойових дій та відсіччю російській агресії. Визначення правових підстав для зберігання, володіння та використання такої зброї і боєприпасів вказаними особами.

Викладення основного матеріалу. Міжнародне гуманітарне право визначає військові трофеї як захоплене у противника озброєння, військову техніку та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила [7]. Визначено, що військові трофеї належать державі, а не окремим військовослужбовцям. Тобто, відповідно до загальних засад міжнародного гуманітарного права, визнаних в Україні, все озброєння, боєприпаси, військове й господарське майно, кинуте противником або захоплене *військами* на полі бою, у населених пунктах, на залізничних станціях тощо, вважається трофеями та є власністю держави.

Вищевказана позиція щодо визначення та приналежності трофейного майна виключно як державного майна повністю відтворена в наказі Міністра оборони України від 23.03.2017 № 164 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних силах України (зі змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства оборони від 10.10.2018 № 514, від 16.05.2022 № 119). Зокрема, у ст. 12 цієї Інструкції зазначено, що: *«Військові трофеї — захоплене у противника озброєння, військова техніка та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила ... Військові трофеї належать державі, а не окремим військовослужбовцям»* [8].

Водночас, на сьогодні чинним законодавством України чітко не визначено правовий режим трофейного майна. Натомість у ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 № 1075-XIV встановлене загальне поняття «військового майна» як «державного майна, закріпленого за військовими частинами, складами, установами та організаціями Збройних Сил України», до якого належать, у тому числі «... всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали тощо» [9]. Це дає підстави вважати захоплене у противника (або залишене ним) трофейне озброєння та майно, яке стало надбанням регулярних військових підрозділів

Збройних сил України, — державним майном, тобто військовим майном, що є власністю держави.

Відповідні положення щодо приналежності трофейного озброєння до державного майна повною мірою стосуються й добровольчих формувань Сил територіальної оборони Збройних сил України, які згідно з вимогами ч. 15 ст. 1 Закону України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 № 1702-IX є окремим родом Збройних сил України [10].

Після початку збройної агресії росії проти України зафіксовані непоодинокі випадки здійснення кримінальних проваджень за фактами вилучення трофейної зброї у членів добровольчих формувань територіальної оборони правоохоронними органами [11]. Підставами для відповідного досудового розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності стали виявлені випадки порушень вищезгаданої ст. 263 КК України, а також порушення вимог ч. 1 ст. 22 Закону України «Про основи національного спротиву». Згідно з вимогами цього Закону стрілецька зброя, інші види озброєння добровольчих формувань територіальних громад і боєприпаси до них зберігаються відповідно до вимог законів України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України», «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» у військових частинах Сил територіальної оборони Збройних Сил України за територіальним принципом [10]. Зокрема, у ст. 144—154 Статуту гарнізонної та вартової служби Збройних сил України визначено, що «у підрозділах (на кораблях) стрілецька зброя, у тому числі навчальна, та боєприпаси до неї зберігаються в кімнаті для зберігання зброї з металевими ґратами на вікнах» [12, 13].

Порядок обліку зброї, у тому числі трофейної, визначений Інструкцією з обліку військового майна у Збройних силах України, затвердженою наказом Мініборони України від 17.08.2017 № 440 (із змінами, внесеними згідно з наказами Мініборони від 10.07.2019 № 373, від 14.09.2020 № 327) (далі — *Інструкція*) [14]. Відповідно до п. 3 розд. 10 Інструкції трофейне майно у службах забезпечення органів військового управління обліковується за окремими обліковими реєстрами. Згідно з п. 21 розд. 10 Інструкції приймання трофейного майна, зібраного в районах бойових дій, здійснюється комісією військової частини з оформленням акта приймання-передачі військового майна, який складається по кожному виду майна окремо та реєструється у відповідних службах матеріально-технічного забезпечення, після чого трофейне майно передається до центрів забезпечення.

На виконання вищезазначених приписів члени добровольчих формувань територіальної оборони повинні повідомляти про випадки виявлення трофейної зброї командиру свого підрозділу. Своєю чергою, командири добровольчих формувань зобов'язані організувати збір та передачу трофейної зброї до органів матеріально-технічного забезпечення військової частини Сил територіальної оборони Збройних сил України, в оперативному підпорядкуванні якої перебуває даний підрозділ, для її обліку й легалізації. Після цього трофейна зброя може бути

передана (повернута) військовим частинам для виконання завдань територіальної оборони.

Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX дозволив громадянам України, що не є військовослужбовцями, іноземцям та особам без громадянства для відсічі збройній агресії рф «...отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України» (ст. 1). При цьому, застосування вогнепальної зброї цивільними особами, «отриманої (ними) відповідно до цього Закону, здійснюється аналогічно до застосування зброї військовослужбовцями під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України» (ст. 2 Закону) [15].

Слід зазначити, що навіть у названому Законі, ухваленому після початку широкомасштабного військового вторгнення рф в Україну, відсутнє визначення «трофейної зброї». Така зброя не визначена як легальне, законне знаряддя, яке може бути використане цивільними особами для відсічі збройної агресії росії. У ньому йдеться лише про вогнепальну зброю, *отриману* цивільними особами з метою виконання завдань щодо відсічі збройної агресії проти України в порядку, передбаченому законом. При цьому, визначальною є вимога, закріплена у ст. 3 вказаного Закону, яка зобов'язує цивільних осіб здати отриману ними вогнепальну зброю й невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України не пізніше 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні. За порушення цієї вимоги цивільні особи несуть вищевказану кримінальну відповідальність.

Таким чином, можна стверджувати, що чинне законодавство України на рівні підзаконних нормативно-правових актів визначає механізм обігу та легалізації трофейної зброї, виходячи із таких її головних, *визначальних ознак*: це зброя, яка була *захоплена* підрозділами Збройних сил України, у тому числі членами добровольчих формувань Сил територіальної оборони, у противника внаслідок ведення бойових дій, у тому числі, у випадку її залишення противником на поле бою чи її добровільної здачі противником; дане озброєння та боєприпаси були відповідним чином обліковані, легалізовані й перевірені на експлуатаційну справність уповноваженими органами матеріально-технічного забезпечення; таке озброєння і боєприпаси після визначення їх технічної і функціональної придатності можуть бути поставлені до бойових підрозділів для виконання завдань за призначенням або утилізовані; трофейна зброя та боєприпаси як військоове майно є *власністю держави*, а не окремих військовослужбовців або військових підрозділів, які захопили чи іншим чином здобули її у противника.

Виходячи з вказаного, вогнепальна зброя та боєприпаси можуть мати статус трофейних лише у разі їх захоплення у противника *внаслідок ведення бойових дій* підрозділами Збройних сил України, у тому

числі членами добровольчих формувань Сил територіальної оборони, або якщо вона потрапила в розпорядження цих підрозділів у будь-який інший спосіб, у тому числі, у випадку її залишення чи добровільної здачі противником.

Вочевидь, відповідно до вищенаведених приписів цивільні особи, які перебувають поза межами військових формувань, за визначенням, по суті не можуть бути власниками зброї, яка вирізняється як трофейна. Як наслідок, вогнепальна зброя, що опиняється в розпорядженні цивільних осіб в умовах ведення бойових дій, у будь-якому випадку має класифікуватися або як знайдена, або як отримана без додержання встановлених Міністерством внутрішніх справ України процедур (як це мало місце на початкових етапах російського вторгнення).

Питання регламентації правового статусу трофейної зброї з врахуванням її виділених визначальних ознак могли б бути доопрацьовані у названому вище спеціальному Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX [15]. Даний Закон було ухвалено з урахуванням прагнення цивільних осіб до активної участі в національному спротиві та з метою законодавчого забезпечення реалізації громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту України, її незалежності й територіальної цілісності. Однак, у ньому на сьогодні відсутнє визначення статусу трофейної зброї або вогнепальної зброї, знайденої внаслідок бойових дій, як легального, законного знаряддя, що може бути використане цивільними особами для відсічі збройної агресії рф.

Окрім того, відповідні зміни щодо основного правового статусу трофейної зброї, як військового майна, що належить державі, а не окремим військовослужбовцям чи військовим з'єднанням, а також щодо підстав та порядку її вилучення, обліку, реєстрації, перевірки на функціональну придатність та подальшого використання, мають бути внесені до вищезазначених Законів України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» та «Про основи національного спротиву».

У проєкті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708 від 25.06.2021), прийнятому за основу напередодні вторгнення — 23.02.2022 року, також не передбачено моделі володіння й користування цивільними особами саме трофейною зброєю [16]. У преамбулі цього законопроєкту зазначається, що він «...регулює суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації права громадян та юридичних осіб в Україні на цивільну вогнепальну зброю, бойові припаси до неї, а також конструктивно схожі зі зброєю та бойовими припасами виробу, та визначає правовий режим власності на цивільну вогнепальну зброю». Однак дія цього Закону не поширюється на «...придбання, зберігання, облік та використання вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів у Збройних Силах України, військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України ...». Тобто не поширюється

на вогнепальну зброю, яка може бути віднесена до категорії трофейної зброї за її визначальними ознаками, наведеними вище.

Водночас, статтею 1 зазначеного проєкту Закону цивільна вогнепальна зброя та бойові припаси визначаються як «...вогнепальна зброя та бойові припаси, які не заборонені Законом для цивільного обігу, і які можуть перебувати у власності фізичних осіб та юридичних осіб у порядку, визначеному цим Законом». Далі законопроєктом у ст. 29 «Знайдена цивільна вогнепальна зброя та бойові припаси» встановлюється механізм легалізації знайденої зброї, а також зброї, яка була отримана цивільними особами без дотримання відповідного порядку та вимог Міністерства внутрішніх справ України, та зброї, що була успадкована, тощо. Водночас, поняття трофейної зброї, підстави та порядок володіння нею, її використання та зберігання, набуття вогнепальною зброєю статусу трофейної у законопроєкті відсутні, оскільки предмет його правового регулювання не стосується такої зброї.

Необхідно відзначити, що Верховною Радою України у перші місяці російської агресії було прийнято Закон України «Про встановлення винагороди за добровільно передану Збройним Силам України придатну для застосування бойову техніку держави-агресора» від 01.04.2022 № 2172-IX [17]. Цим Законом визначено, що «...з метою зменшення негативних наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України та зниження бойового потенціалу ворога, запровадження стимулюючих заходів для припинення воєнних (бойових) дій ...» встановлюється винагорода військовослужбовцям збройних сил, інших силових структур рф за добровільно передану Збройним силам України придатну для застосування бойову техніку держави-агресорки (п. 1 ст. 1).

Дія відповідного Закону також поширюється як на військовослужбовців, так і на цивільних осіб — громадян України, які добровільно здадуть військову техніку в порядку, визначеному Постановою Кабінетом Міністрів України від 15.07.2022 № 802 «Про затвердження Порядку приймання Збройними Силами придатної для застосування бойової техніки держави-агресора». У ст. 5 цієї Постанови зазначено, що «*приймання Збройними Силами бойової техніки здійснюється ... від громадян України — після отримання інформації про наміри здійснити ними таку передачу, проведення перевірки її достовірності та фактичного представлення заявленої кількості бойової техніки представникам Збройних Сил, інших складових сил оборони або військових адміністрацій у місцях, визначених для її приймання (передачі)*» [18].

Однак, у зазначених Законі та постанові Кабінету Міністрів України також не передбачена можливість для цивільної особи залишити собі для володіння й використання під виглядом «трофейного» будь-якої одиниці чи виду названого озброєння. Окрім того, передбачені у них норми стосуються бойової техніки та не поширюються на стрілецьку зброю чи боєприпаси, які у будь-який спосіб можуть потрапити до рук цивільних осіб.

Розглядаючи міжнародний досвід щодо правового регулювання обліку й легалізації трофейної зброї та бойових припасів, слід акцентувати увагу на Директиві (ЄС) 2021/555 Європейського Парламенту та Ради від 24 березня 2021 року про контроль за придбанням і володінням зброєю, якою запроваджено низку заборон та обмежень щодо обігу цивільної зброї, зокрема посилено контроль у сфері обігу військової зброї. У Директиві вживається загальний термін «вогнепальна зброя і боєприпаси» — без виокремлення трофейної зброї та її легалізації [19].

У міжнародній практиці співіснують дві ключові тенденції щодо встановлення контролю над використанням зброї цивільним населенням: (1) посилене законодавче регулювання умов володіння та використання зброї; (2) розумний баланс між встановленням обмежень на володіння зброєю і правом на її законне використання цивільними особами [20]. Водночас, жодна держава у світі *не дозволяє* необмеженого володіння й використання зброї цивільними особами. Особливості правового регулювання вилучення зброї відрізняються в національному законодавстві кожної окремої країни. Загалом, досвід щодо вилучення у цивільного населення, із подальшою легалізацією, у зонах військових конфліктів знайденої або виданої без належного оформлення вогнепальної зброї має поширену практику. Найбільш прийнятною та привабливою для населення практикою такого вилучення є викуп відповідного озброєння.

Так, *Сполучені Штати Америки* під час операції «Непохитна свобода» в Афганістані (2001—2014) [21] та «Іракська свобода» в Іраку запровадили практику викупу у місцевого цивільного населення стрілецького озброєння. В останньому випадку таке придатне й технічно справне озброєння у подальшому передавалося національним збройними силами Іраку [22].

На території колишньої Югославії аналогічний викуп та вилучення незареєстрованої вогнепальної зброї проводилися у межах операцій з демілітаризації цивільного населення, які проводилися місіями НАТО, що діяли під егідою ООН. Наприклад, у Боснії та Герцеговині — це ІФОР або Сили виконання мирної угоди (Стабілізаційні сили), у Македонії (Північній Македонії) — це спеціальна Оперативна група [23].

Окрім типового механізму добровільної здачі озброєння та боєприпасів на вимогу органів правопорядку, найбільш прийнятним для населення є механізм викупу урядом країни необлікованих зразків озброєння із подальшим його «очищенням» (легалізацією). Після цього таке озброєння, залежно від наслідків встановлення його технічної та функціональної придатності, може бути або утилізоване, або реалізоване через спеціалізовані магазини, у тому числі й тій особі, яка добровільно його продала (передала) державі.

Слід зазначити, що у Боснії і Герцеговині, враховуючи федеративний устрій цієї держави, регламентація питань щодо правового статусу вогнепальної зброї, у тому числі трофейної, відбувається на рівні її

окремих федеративних утворень-кantonів. Так, відповідно до положень ст. 4 Закону кантону Центральна Боснія «Про придбання, зберігання та носіння зброї та боєприпасів» від 17.07.2014 № 01-02-326/14 трофейна зброя — це «вогнепальна, пневматична та холодна зброя, яка зберігається як пам'ять про минуле, історичний період або для його власника являє собою особисту або сімейну пам'ять». При цьому така зброя «назавжди виключена для використання уповноваженою організацією або уповноваженою особою» [24].

У статті 27 цього Закону визначено умови та порядок збирання і зберігання трофейної зброї. Серед основних положень такого порядку: дозвіл на збирання та зберігання трофейної зброї видається на певний термін відділом поліції; фізичні та юридичні особи, яким надається такий дозвіл, мають відповідати чітким критеріям, передбаченим у Законі; вказаний дозвіл видається лише за наявності у таких осіб приміщення для безпечного розміщення та зберігання трофейної зброї; не допускається носіння та використання трофейної зброї, а також придбання, зберігання та виготовлення боєприпасів до неї.

Аналогічним чином визначення трофейної вогнепальної зброї, як такої, що «зберігається як пам'ять про більш ранній період історії Боснії та Герцеговини або являє собою особистий або сімейний сувенір для свого власника, тобто трофей» та «назавжди виведена з ладу для використання уповноваженою організацією або уповноваженою особою» передбачено і законодавством кантону Сараєво [25]. Тобто правовий режим трофейної зброї у Боснії та Герцеговині зводиться до можливості її зберігання виключно як предмету, що містить пам'ять про історичні, сімейні або особисті події, із категоричною заборонаю щодо її носіння та використання у будь-який інший спосіб.

Законом Республіки Сербія «Про зброю та боєприпаси» від 24.02.2015 [26] не передбачено такого різновиду зброї, як «трофейна зброя». Натомість, виходячи із його положень, вказана зброя може підпадати під категорію С, тобто «вогнепальної зброї, виведеної з ладу» або «старовинної зброї». Як наслідок, особи, які фактично володіють трофейною зброєю, можуть зареєструвати її як зброю вказаної категорії за умови виведення її з ладу, або віддати (здати) таку зброю на користь держави. Відповідно до ст. 5 цього Закону зброю категорії С можна лише придбати у випадках, передбачених Законом, та зберігати, повідомивши про це уповноважений орган — територіальний підрозділ Міністерства внутрішніх справ за місцем проживання заявника. Крім того, ст. 30 названого Закону також встановлюється імперативна вимога, згідно з якою, особи, які виявили зброю та/або боєприпаси, зобов'язані негайно повідомити про це найближчий структурний підрозділ Міністерства внутрішніх справ. Знайдена зброя, яка не зареєстрована і не заявлена, стає власністю Республіки Сербія.

Закон «Про зброю» Республіки Північна Македонія від 22.07.2022 [27] також не містить окремого визначення трофейної зброї і порядку її обігу. Водночас, вказаним Законом встановлено жорсткі вимоги щодо умов обігу (тобто придбання, продажу, доставки, перевезення або

передачі) вогнепальної зброї, частин такої зброї та боєприпасів до неї. Зокрема, відповідно до положень ст. 5, 8, 9 цього Закону вогнепальна зброя та боєприпаси можуть бути придбані лише на підставі дозволу, виданого Міністерством внутрішніх справ, виходячи з класифікації такої зброї, встановленої Законом.

Дозвіл на придбання вогнепальної зброї фізичним особам може бути виданий, насамперед, з метою захисту їх особистості та майна. При цьому вказаний дозвіл фізичній особі видається на підставі попередньо поданого до найближчого відділу поліції письмового особистого звернення, лише у випадку, якщо фізична особа відповідає визначеним у Законі критеріям. Серед яких: досягнення 18 років; придатність за станом здоров'я до володіння та носіння зброї; наявність постійного проживання на території Республіки Північна Македонія; наявність технічних знань для правильного використання, зберігання та обслуговування зброї. Особливого значення набувають вимоги, пов'язані із тим, що така особа не повинна становити небезпеку для громадського порядку, а також мати обґрунтовану причину для придбання зброї. Як і в інших юрисдикціях, названий Закон (стаття 37) зобов'язує знайдену зброю та боєприпаси негайно передавати уповноваженому органу.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що трофейними слід вважати вогнепальну зброю та бойові припаси, які мають певні, чітко виражені ознаки, а саме: це зброя та боєприпаси, які були захоплені у противника внаслідок ведення бойових дій (або здобуті у будь-який інший спосіб, у тому числі, у випадку її залишення на полі бою чи добровільної здачі противником) підрозділами Збройних сил України або членами добровольчих формувань Сил територіальної оборони; дане озброєння та боєприпаси були відповідним чином обліковані (легалізовані) та перевірені на експлуатаційну справність уповноваженими органами матеріально-технічного забезпечення; ця зброя і боєприпаси після визначення їх технічної та функціональної придатності можуть бути поставлені у бойові підрозділи для виконання ними завдань за призначенням або утилізовані.

Цивільна особа, у зв'язку з цим, на відміну від військовослужбовців, не може за нормативними визначеннями володіти трофейною зброєю. Водночас, необліковану (нелегалізовану) одиницю вогнепальної зброї, яка опиняється в розпорядженні цивільної особи в умовах ведення бойових дій, в юридичному сенсі слід класифікувати не як трофейну, а як знайдену або таку, що була отримана цивільною особою без дотримання встановлених Міністерством внутрішніх справ України порядку та вимог.

Порядок легалізації такої зброї (тобто «очищення», приведення її правового статусу у відповідність до положень чинного законодавства), передачі у користування та володіння цивільній особі має бути детально визначено у спеціальному законі, зокрема у проєкті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708 від 25.06.2021), який наразі знаходиться на розгляді у Верховній Раді України.

Відповідні зміни щодо основного правового статусу трофейної зброї як військового майна, що належить виключно державі, а не окремим військовослужбовцям чи військовим з'єднанням, а також підстав та порядку її вилучення, обліку, реєстрації, перевірки на функціональність придатність та подальшого використання мають бути внесені до Законів України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» та «Про основи національного спротиву». Підстави та порядок набуття права цивільним населенням України на використання у збройній протидії рф залишеної (покинutoї) чи здобутої в будь-який інший спосіб зброї російських агресорів мають бути докладно регламентовані у чинному Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Вищенаведена міжнародна практика щодо вилучення та подальшої легалізації знайденої або отриманої без належного оформлення вогнепальної зброї та боєприпасів у цивільних осіб в зонах військових конфліктів, у тому числі й щодо трофейної зброї, може бути використана при підготовці законодавчих актів у сфері обігу зброї, а також під час відповідної правозастосовної діяльності.

Перелік посилань

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
2. Глава Нацполіції назвав умов для легалізації зброї в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/13/novyna/suspilstvo/hlava-naczpolicziyi-nazvav-umovu-lehalizacziyi-zbroyi-ukrayini> (дата звернення: 28.02.2024).
3. Літошко В. В. Правове регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Т. 2. С. 36—41. DOI: 10.51989/NUL.2022.6.2.
4. Брисковська О. М., Пустовіт В. А. Запобігання незаконному обігу зброї в Україні. *Порівняльно-аналітичне право — електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2020. № 3. С. 692—698. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47893/1/%D0%B8.pdf#page=692> (дата звернення: 28.02.2024).

References

- Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (access date: 28.02.2024). [in Ukrainian].
- The head of the National Police named the conditions for the legalization of weapons in Ukraine. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/13/novyna/suspilstvo/hlava-naczpolicziyi-nazvav-umovu-lehalizacziyi-zbroyi-ukrayini> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
- Litoshko, V. V. (2022). Legal regulation of firearms circulation in Ukraine: problems and prospects. *New Ukrainian law*. Iss. 6. Vol. 2. Pp. 36—41. DOI: 10.51989/NUL.2022.6.2 [in Ukrainian].
- Bryskovska, O. M., Pustovit, V. A. (2020). Prevention of illegal arms circulation in Ukraine. *Comparative and analytical law is an electronic scientific publication of the Faculty of Law of the Uzhhorod National University*. No. 3. Pp. 692—698. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47893/1/%D0%B8.pdf#page=692> (access date: 28.02.2024). [in Ukrainian].

5. Діденко С., Грінь А., Попов С. Особливості адміністративно-правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні: реалії сьогодення та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 69. С. 266—271. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254768/251906> (дата звернення: 28.02.2024).
6. Шумейко Т. А. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті Директиви Європейського Парламенту і Ради № 91/477/ЄЕС. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. Т. 32 (71). № 4. С. 63—68. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/13.pdf (дата звернення: 28.02.2024).
7. The Practical Guide to Humanitarian Law. URL: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/weapons> (access date: 28.02.2024).
8. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : наказ Міністра оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
9. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#n56> (дата звернення: 28.02.2024).
10. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n107Text> (дата звернення: 28.02.2024).

11. Роз'яснення щодо порядку обліку та використання трофейної зброї членами добровольчих формувань територіальної громади. URL: <https://pravo-ua.com/dftg/poryadok-obliku-ta-vykorystannya-trofejnoyi-zbroyi-chlenamy-dftg/> (дата звернення: 28.02.2024). Clarification regarding the procedure for accounting and use of trophy weapons by members of voluntary formations of the territorial community. URL: <https://pravo-ua.com/dftg/poryadok-obliku-ta-vykorystannya-trofejnoyi-zbroyi-chlenamy-dftg/> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
12. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (дата звернення: 28.02.2024). On the Statute of the Garrison and Guard Services of the Armed Forces of Ukraine : Law of Ukraine dated March 24, 1999 No. 550-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
13. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 28.02.2024). On the Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine : Law of Ukraine dated March 24, 1999 No. 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
14. Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України : наказ Міноборони України від 17.08.2017 № 440 (зі змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1192-17#Text> (дата звернення: 28.02.2024). On the approval of the Instructions for the accounting of military property in the Armed Forces of Ukraine: Order of the Ministry of Defense of Ukraine No. 440 of 17.08.2017 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1192-17#Text> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
15. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 28.02.2024). On ensuring the participation of civilians in the defense of Ukraine : Law of Ukraine dated March 3, 2022 No. 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
16. Про право на цивільну вогнепальну зброю : проект Закону України, реєстр. № 5708 від 25.06.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (дата звернення: 28.02.2024). On the right to civilian firearms: the draft Law of Ukraine dated 06.25.2021 No. 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
17. Про встановлення винагороди за добровільно передану Збройним Силам України придатну для застосування бойову техніку держави-агресора : Закон України від 1 квітня 2022 р. № 2172-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2172-20#Text> (дата звернення: 28.02.2024). On establishing a reward for the military equipment of the aggressor state voluntarily transferred to the Armed Forces of Ukraine, suitable for use : Law of Ukraine dated April, 2022 No. 2172-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2172-20#Text> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].

18. Про затвердження Порядку приймання Збройними Силами придатної для застосування бойової техніки держави-агресора: постанова Кабміну України від 15.07.2022 № 802. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-2022-%D0%BF#n9> (дата звернення: 28.02.2024). On the approval of the Procedure for the acceptance by the Armed Forces of combat equipment of the aggressor state: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 802 of 07/15/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-2022-%D0%BF#n9> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
19. Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2021/555/oj?locale=en> (access date: 28.02.2024).
20. Легалізація вогнепальної зброї: міжнародний досвід / Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2023/03/21/> (дата звернення: 28.02.2024). Legalization of firearms: international experience / Laboratory of legislative initiatives. URL: <https://parlament.org.ua/2023/03/21/> [in Ukrainian].
21. Enduring Freedom Operation URL: <https://www.centcom.mil/MEDIA/NEWS-ARTICLES/News-Article-View/Article/884634/us-afghan-army-engineers-leading-the-way-hand-in-hand/> (access date: 28.02.2024).
22. The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq. URL: <https://www.hrw.org/report/2003/12/11/target/conduct-war-and-civilian-casualties-iraq> (access date: 28.02.2024).
23. Operation Essential Harvest. URL: <https://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm> (access date: 28.02.2024).
24. Zakon o nabavci, držanju i nošenju oružja i municije. URL: file:///C:/Users/deputat/Downloads/bosanski_jezik_sluzbene_novine_10_2014.pdf (дата звернення: 28.02.2024). Law on acquisition, possession and carrying of weapons and ammunition. URL: file:///C:/Users/deputat/Downloads/bosanski_jezik_sluzbene_novine_10_2014.pdf (access date: 28.02.2024) [in Bosnian].
25. Zakon o nabavljanju, drzanju i nosenju oruzja i municije. URL: <https://www.paragraf.ba/propisi/kantona-sarajevo/zakon-o-nabavljanju-drzanju-i-nosenju-oruzja-i-municije.html> (access date: 28.02.2024). Law on The Acquisition, Possession and Carrying of Weapons and Ammunition. URL: <https://www.paragraf.ba/propisi/kantona-sarajevo/zakon-o-nabavljanju-drzanju-i-nosenju-oruzja-i-municije.html> (access date: 28.02.2024) [in Bosnian].

Problem issues of legislative provision of legalization of trophy weapons and military supplies under the conditions of the legal regime of the martial state

O. Geselev

The conducted research is due to the need to eliminate the existing significant gaps in the legal regulation regarding the procedure for

legalization (granting legal status) of trophy, found and otherwise obtained firearms and ammunition that are in the possession of civilian citizens of Ukraine. The specified problem arose with the beginning of the large-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine, the presence of a significant number of such firearms and military supplies in the civilian population, primarily obtained during and in the area of hostilities, in connection with their use in the situation of repelling armed aggression of Russia etc. Despite the existing problem and relevance of this issue, the legal qualification of such acts, grounds and procedure for seizure, accounting, possession and use of the mentioned weapons and ammunition remain unregulated at the legislative level. As a result, this has an extremely negative impact on the state of public order and security, the level of crime in the state and the effectiveness of measures to combat it. The relevant legislative framework of Ukraine, the problems of law enforcement activities in the sphere of circulation and accounting of firearms during the legal regime of martial law, the existing international practice, first of all the legislation of individual countries that were faced with the need for a regulatory solution to issues related to the presence of unregistered weapons in the hands of civilians, were analyzed, which were the result of military conflicts. As a result, it is proposed to make appropriate changes to a number of special laws of Ukraine regarding the legal substantiation of identifying features and the procedure for legalization of firearms and ammunition captured, found and otherwise obtained by civilians in connection with hostilities. The legal grounds for the seizure, storage, possession and use of such weapons and ammunition by civilians, as well as their acquisition of the right to use abandoned (abandoned) or weapons of the Russian aggressors obtained in any other way in the armed resistance against Russia, have been determined. In particular, it is proposed to consider as trophies only those firearms and military supplies that were captured from the enemy as a result of the conduct of hostilities by units of the Armed Forces of Ukraine, that were accounted for (legalized) and checked for technical and functional suitability by authorized bodies, which can be delivered to combat units for the performance of assigned tasks, which belong exclusively to the state, and not to individual servicemen or military units.

Keywords: criminal liability; trophy firearms; military supplies; legal status of captured and found firearms; seizure and accounting of firearms and military supplies; legal regime of martial law.

⇒ Геселев, О. В. (2024). Проблемні питання законодавчого забезпечення легалізації трофейної зброї та бойових припасів в умовах правового режиму воєнного стану. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 448—462. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.43.